

КВАЛІФІКАЦІЯ ЗЛОЧИНІВ, ПЕРЕДБАЧЕНИХ ОДНІЄЮ І ТІЄЮ Ж СТАТТЕЮ (ЧАСТИНОЮ СТАТТІ) КК УКРАЇНИ

Аналізуються правила кваліфікації сукупності злочинів, виходячи не з традиційного поділу сукупності, а з результатів кримінально-правової оцінки злочинів, які утворюють сукупність, передбачену однією і тією ж статтею (частиною статті) Особливої частини КК; обґрунтовується допустимість і доцільність використання при кваліфікації сукупності злочинів правил, за якими кожен зі злочинів, що утворюють сукупність, повинен отримувати самостійну кримінально-правову оцінку.

Ключові слова: сукупність злочинів, кваліфікація злочинів, правила кваліфікації злочинів.

Анализируются правила квалификации совокупности преступлений, исходя не из общепринятого деления совокупности преступлений а из результатов уголовно-правовой оценки преступлений образующих совокупность, а именно предусмотрены одной и той же статьей (частью статьи) Особой части УК, обосновывается допустимость и полезность использования при квалификации совокупности преступлений правила, по которому каждое из преступлений, составляющее совокупность, должно получать самостоятельную уголовно-правовую оценку.

Ключевые слова: совокупность преступлений, квалификация преступлений, правила квалификации преступлений.

The rules of qualifying the cumulative offences not on the grounds of the traditional division of the totality, but on the grounds of the criminal evaluation of the crimes that form the totality under the same article (part of an article) of the Special part of the Criminal Code are analyzed; the admissibility and expediency of using the rules during qualifying the cumulative offences, under which each of the crimes that compose the totality, must have an independent criminal evaluation are grounded.

Key words: cumulative offences, qualifying crimes, rules of qualifying crimes.

Постановка проблеми. Питання кваліфікації випадків вчинення однією особою двох або більше тотожних злочинів не отримало однозначного вирішення ні серед науковців, ні серед практиків. Дискусія розвивається щодо кримінально-правової оцінки вчиненого як

один злочин (відповідно формула кваліфікації передбачає посилання на одну статтю (частину статті)), чи як декілька злочинів (відповідно формула кваліфікації передбачає посилання на декілька статей (частин статей)). Оскільки, у кримінальному праві немає однозначного розуміння щодо кваліфікації двох і більше тотожних злочинів, то дослідженню піддано випадки кримінально-правової оцінки вчинення особою двох і більше злочинів, якщо кожен з них кваліфікується за однією і тією ж частиною статті або за однією і тією ж статтею, якщо вона не поділяється на частини.

Стан дослідження. Щодо наукової розробки цього питання, то воно порушувалось лише частково у працях таких науковців як В.О. Навроцький, А.В. Савченко, В.І. Тютюгін, П.Л. Фріс. Питання кваліфікації злочинів, передбачених однією і тією ж статтею (частиною статті) КК України, розглядалось цими науковцями фрагментарно, з-поміж інших питань інституту множинності злочинів або конкуренції кримінально-правових норм.

Більш детально досліджуване питання розглядали І.О. Зінченко та В.І. Тютюгін [1]. У цьому монографічному дослідженні, присвяченому інституту множинності злочинів, ними було висвітлено декілька проблемних положень.

Єдиним спеціальним дослідженням з цього питання є стаття А. Зелинського, в якій здійснено спробу лише частково вирішити поставлене питання, виходячи з класичного підходу щодо кваліфікації злочинів, вчинених повторно [2, с. 14].

Тому **метою** цього дослідження є показати можливість вирішення питання про кваліфікацію двох і більше тотожних злочинів, виходячи з самостійної оцінки кожного зі злочинів, передбачених однією і тією ж статтею (частиною статті) КК України.

Виклад основних положень. Слід, насамперед, зазначити, що два або більше злочини можуть бути кваліфіковані за однією і тією ж частиною статті лише у випадку, якщо вони розірвані у часі, адже ідеальна сукупність злочинів у цьому випадку не можлива. Така позиція є загальноприйнятною у науці кримінального права [3, с. 342–345; 4, с. 225].

У КК України є низка статей, в яких не передбачено кваліфікуючої ознаки вчинення злочину повторно. Проте у відповідних частинах таких статей можуть закріплюватися склади злочинів, сконструйовані по-різному: а) як прості; б) як складні (з альтернативними діяннями, з декількома наслідками тощо). На нашу думку, вид складу

злочину, передбачений у відповідній статті (частині статті) КК, простий чи складний, значення для кваліфікації сукупності злочинів не має. Важливо, щоб кожен злочин був самостійним і відповідальність за вчинення кожного злочину була передбачена у тій чи іншій статті (частині статті) КК. Саме у такому випадку виникає питання, як кваліфікувати два діяння, що розірвані між собою у часі, проте зберігають кримінально-правові наслідки і кожне з них містить ознаки складу злочину передбаченого в одній і тій же статті (частині статті) КК.

Судово-слідча практика йде шляхом відображення у формулі кваліфікації таких випадків лише одного посилання на відповідну частину статті Особливої частини КК. Наприклад, Черняхівським районним судом Житомирської області було засуджено Т. за ч. 1 ст. 286 КК України за те, що 17 грудня 2008 р. Т., рухаючись з м. Малина у напрямку на смт. Черняхів Житомирської області на власному автомобілі марки «Шевролет» не вибрав небезпечну швидкість, не врахував дорожні умови, не справився з керуванням автомобіля, виїхав на смугу зустрічного руху, та вчинив зіткнення з автомобілем «Черрі» який в цей час рухався йому назустріч.

В результаті зіткнення пасажир автомобіля «Шевролет» Б. отримала тілесні ушкодження у вигляді закритого перелому обох кісток лівої гомілки та закритий перелом правої променевої кістки в типовому місці з переломом шиловидного відростку ліктьової кістки, які відносяться до категорії тілесних ушкоджень середнього ступеня тяжкості, бо не є небезпечними для життя, але призвели до довготривалого розладу здоров'я.

Пасажирка цього ж автомобіля Я. отримала тілесні ушкодження у вигляді тупої поєднаної травми тіла забійної рани на нижній губі, забійної рани правої гомілки та закритого перелому правої малоомілкової кістки, які належать до категорії тілесних ушкоджень середнього ступеня тяжкості, бо не є небезпечними для життя, але призвели до довготривалого розладу здоров'я [5].

Така ж позиція висловлена Пленумом Верховного Суду України, який у п.6 постанови «Про практику застосування судами України законодавства у справах про деякі злочини проти безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту, а також про адміністративні правопорушення на транспорті» від 23 грудня 2005 р. зазначає, що порушення особою правил безпеки дорожнього руху чи експлуатації транспорту, яке спричинило наслідки, передбачені різними частинами ст. 286 КК, слід кваліфікувати як один злочин, за тією її частиною, яка передбачає

тяжчі наслідки. При цьому у вирокі необхідно зазначити всі кваліфікуючі ознаки [6]. Як бачимо, з положень постанови Пленуму, питання про те, що різним особам було спричинено різні наслідки передбачені у різних частинах ст. 286 КК, вирішено кваліфікувати не як сукупність злочинів, а як один злочин, а питання у випадку заподіяння однакової шкоди, передбачене відповідною частиною ст. 286 КК, навіть не порушується. Отже, вирішення цього питання для Пленуму Верховного Суду України є очевидним (один злочин).

Проте, така кваліфікація, на нашу думку, є не достатньо обґрунтованою. Винний заподіяв шкоду двом потерпілим, і, незважаючи на те, що ця шкода є однаковою, його діяння утворює сукупність злочинів. Підтвердженням такої позиції є те, що у самій диспозиції ч. 1 ст. 286 КК України йдеться про встановлення відповідальності за заподіяння вказаної шкоди одній особі-потерпілому. Отже, закон безпосередньо вказує, що охороняє інтереси кожного потерпілого окремо, відповідно і покарання винний повинен нести за заподіяння шкоди кожному потерпілому окремо. Це значить, що і кваліфікувати фактичне заподіяння шкоди кожному з потерпілих потрібно як самостійний злочин.

Очевидно, що у такому випадку порушується правило за яким потерпілий має право знати, яка відповідальність застосована до особи, котра вчинила злочин проти нього особисто, тобто порушується принцип індивідуалізації та повноти кримінально-правової кваліфікації [3, с. 343], принцип точності кримінально-правової кваліфікації тощо.

Відтак, на наше переконання, у таких випадках кожен злочин повинен отримувати самостійну кримінально-правову оцінку і це має відобразитись у формулі кримінально-правової кваліфікації (наприклад – десять тілесних ушкоджень – десять разів ч. 1 ст. 121 КК). Тому наведеному прикладі судово-слідчої практики правильною, на нашу думку, була б наступна кваліфікація – ч. 1 ст. 286 та ч. 1 ст. 286 КК України. Щоправда, така кваліфікація ставить під сумнів правильність твердження про те, що злочини, передбачені однією і тією ж частиною статті (статтею) не можуть утворювати ідеальної сукупності злочинів.

За таким же правилом, на наше переконання, повинні вирішуватись випадки вчинення декількох злочинів, кожен з яких містить ознаки одного і того ж кваліфікованого складу злочину – тобто кожен із злочинів повинен отримувати самостійну кримінально-правову оцінку. До речі, у судовій практиці трапляються випадки саме такого підходу

до кримінально-правової оцінки подібних ситуацій. Наприклад, вироком Сарненського районного суду Рівненської області П. засуджено за ч. 3 ст. 185 та ч. 3 ст. 185 КК України за те, що 29 грудня 2004 р. через металеве вікно він проник у гараж М., звідки викрав електрозварювальний апарат (вартістю 900 грн.) електрокорморізку (вартістю 300 грн.), заподіявши потерпілому шкоди на загальну суму 1280 грн., а на початку квітня 2005 р. шляхом зривання навісного замка П. проник у приміщення пилорами, яка розташована на території СГПП «Нове життя», звідки викрав деревообробний верстат (вартістю 1300 грн.) та 15 м кабелю до нього (всього на загальну суму 1435 грн.).

Така, правильна, на нашу думку, кваліфікація не отримала підтримки в апеляційній інстанції. У касаційному поданні заступника прокурора Рівненської області було порушено питання про зміну вироку щодо П. у зв'язку з неправильним застосуванням кримінального законодавства, яке виявилось, на думку прокурора, у призначенні П. покарання за сукупністю тотожних злочинів. Заслухавши подання прокурора, перевірівши матеріали справи та обговоривши доводи касаційного подання, колегія суддів дійшла висновку, що це подання підлягає задоволенню на таких підставах. Згідно з вироком П. визнано винним у вчиненні двох крадіжок чужого майна, поєднаних з проникненням у гараж та приміщення пилорами, тобто крадіжок, відповідальність за які передбачено ч. 3 ст. 185 КК. Оскільки у цьому випадку суд дійшов обґрунтованого висновку про вчинення П. повторних тотожних злочинів, його злочинні дії мали б бути, на переконання колегії, кваліфіковані за ч. 3 ст. 185 КК за обидві крадіжки, а не за кожен окремо, бо вони підпадають під дію того самого кримінального законодавства. Тому призначене засудженому покарання судом першої інстанції за сукупністю злочинів є, на думку суддів Апеляційного суду, неправильним. У зв'язку з цим вирок у цій частині судом змінено, а рішення про призначення П. покарання за сукупністю злочинів виключено з вироку[7, с. 76–77].

Таку ж позицію підтримують В.І. Тютюгін та І.О. Зінченко, які вважають, що вчинення особою двох або більше злочинів передбачених однією і тією ж статтею (частиною статті) повинно кваліфікуватися лише за однією статтею (частиною статті) КК, де враховано ознаку повторність [1, с. 145].

Навряд чи можна погодитися з цими науковцями та вважати позицію Апеляційного суду Рівненської області в цьому випадку обґрунтованою. Більш правильною видається позиція все ж таки Сарненсько-

го районного суду. Очевидно, вона більше відповідає принципам кримінально-правової кваліфікації, а саме, принципу точності і повноти кримінально-правової кваліфікації.

То ж змодельюємо ситуацію. Особа вчиняє крадіжку з проникненням у житло, а потім – грабіж з проникненням у житло. Виходячи з вимог ст. 70 КК, «якщо хоча б один із злочинів є умисним тяжким або особливо тяжким, суд може призначити покарання у межах максимального строку, встановленого для даного виду покарання у Загальній частині КК». Санкція ч. 3 ст. 185 КК передбачає можливість застосування, як найбільш суворішого покарання – позбавлення волі на строк до шести років, ч. 3 ст. 186 КК – до восьми років. Відтак за сукупністю, як максимальне покарання, може бути застосоване позбавлення волі на строк до чотирнадцяти років. Очевидно, що і покарання в такому випадку повинно призначатися за правилами ст. 70 КК.

Водно час, якщо керуватися положеннями, якими обґрунтовував своє рішення Апеляційний суд Рівненської області, то за два грабежі з проникненням у житло не може бути призначене більш суворе покарання, аніж позбавлення волі на строк вісім років. Виходить абсурдна ситуація: за два кваліфіковані за ознакою проникнення в житло грабежі може бути застосоване менш суворе (майже вдвічі) покарання, ніж за вчинені за таких же обставин спочатку крадіжку, а потім грабіж.

Вчинення декількох злочинів, перший з яких містить ознаки злочину передбаченого тією ж частиною статті КК, що встановлює відповідальність за такий же злочин, вчинений повторно, а другий – кваліфікується за тією ж частиною за ознакою повторності чи іншою ознакою повинно кваліфікуватися за однією і тією ж частиною статті.

Щоправда, судово-слідча практика дотримується іншої позиції. Суди кваліфікують такі випадки, як вчинення особою одного злочину. Наприклад, Тульчинським районним судом Вінницької області А. і П. були засуджені за ч. 2 ст. 185 КК України за те, що 21 серпня 2008 р. вони, за пропозицією А., вступили в попередню змову щоб вчинити крадіжку чужого майна. З цією метою вони зайшли на подвір'я Ф., звідки викрали алюмінієвий човен вартістю 1000 грн.

Продовжуючи злочинну діяльність, наступного дня вони ж за попередньою змовою між собою зайшли на подвір'я домогосподарства Ф., звідки викрали 2 коробки трансмісії від автомобіля «Опель» вартістю 550 грн. за кожен, а всього викрали майна на суму 1100 грн., заподіявши Ф. матеріальні збитки на цю суму [8].

На нашу думку, діяння А. і П. слід кваліфікувати за правилами сукупності злочинів, адже кожен з них вчинив по два самостійних злочини, хоч і передбачених однією і тією ж частиною статті.

Щоправда у кримінальному праві є й інша позиція. Зокрема, запропоноване А.Зелінським правило, відповідно до якого, якщо норма передбачає діяльність, то її повністю достатньо для кваліфікації декількох тотожних злочинів [2, с. 13]. Проте, така позиція суперечить наведеному прикладу, а, крім того, створює швидше виняток з правила, аніж правило. Крім того, суперечить поняттю продовжуваного злочину і може призвести до випадків неправильної кваліфікації, коли два окремих злочини пропонуються кваліфікувати як один продовжуваний.

Відповідно до принципу сукупності відповідальності [10, с. 14], не зважаючи на те, що злочини є вчинені повторно, кожен з них потребує самостійного визначення у формулі кваліфікації вчиненого. Тому правильною, на нашу думку, слід вважати таку кваліфікацію вчиненого. Дії А. слід кваліфікувати за ч. 2 ст. 185 та ч. 2 ст. 185 КК України, дії П. – також за ч. 2 ст. 185 та ч. 2 ст. 185 КК України.

Особливість такої кваліфікації полягає у тому, що у цих випадках діяння одразу кваліфікують за частиною другою за ознакою «за попередньою змовою групою осіб». Другий злочин, хоча і вчинений повторно, також слід кваліфікувати за частиною другою цієї ж статті, адже саме у цій частині передбачено обидві кваліфікуючі ознаки («вчинено повторно», «за попередньою змовою групою осіб»). У цих випадках немає значення, в якій послідовності було вчинено злочини, якщо всі вони передбачені однією і тією ж частиною статті (статтею), то у формулі кваліфікації відображається одна і та ж частина статті (стаття) стільки разів, скільки фактично було вчинено злочинів. Власне така кваліфікація показує, скільки насправді злочинів було вчинено і як кожен з них було оцінено судом. Вчинення декількох злочинів, кожен з яких містить ознаки одного і того ж кваліфікованого складу злочину, передбаченого у частині статті КК, яка встановлює суворішу відповідальність, ніж лише у випадку кваліфікації цього злочину за ознакою вчинення його повторно, також потрібно кваліфікувати як сукупність злочинів, передбачених однією і тією ж частиною статті.

Як і в попередньому випадку, судово-слідча практика не хоче визнавати сукупністю злочинів випадки, коли вчинено два або більше злочини, що мають кваліфікуючі ознаки одного і того ж кваліфікованого складу злочину, передбаченого у частині статті КК, яка встановлює суворішу відповідальність, ніж лише у випадку кваліфікації цього

злочину за ознакою вчинення його повторно. Прикладом може бути вирок Крюківського районного суд м. Кременчука Полтавської області, за яким кожного з обвинувачених було засуджено за ч. 4 ст. 190 КК України за те, що маючи на меті збагачення і отримання які основного джерела доходу кошти, здобуті злочинним шляхом, вони створили на території цього міста організовану злочинну групу, члени якої попередньо зорганізувалися в стійке об'єднання для вчинення злочинів, за єдиним планом з розподілом функцій учасників групи, спрямованих на виконання цього плану, відомого всім учасникам групи. Злочинна діяльність цієї групи була спрямована на незаконне заволодіння коштами громадян шляхом шахрайських дій, під виглядом проведення акцій реклами та розіграшу цінних призів, а саме побутової техніки від різних магазинів м. Кременчука.

Таким чином В., організатор і керівник, діючи з корисливих мотивів, організувала злочинну групу, до складу якої увійшли М., К., І., Р., О., Ок., П., А., С., та розробила план скоєння злочинів з розподілом ролей між кожним з її учасників. Так, згідно розробленого плану, група 4-6 осіб біля магазину «Сударь», вчиняла шахрайські дії, імітуючи розіграш цінних призів. Збираючись у попередньо вказаних В. місцях., ведуча гри, як правило, молода особа, досить комунікабельна, старша у цій групі, отримувала від В. гроші, також отримувала завчасно виготовлені, відповідно до злочинного плану ксерокопії документів про реєстрацію певних підприємств з надання послуг населенню та проведення азартних ігор. Ці документи використовувалися з метою введення в оману громадян, які не орієнтуються в чинному законодавстві та надавали легального вигляду злочинній діяльності групи [6].

Судом встановлено і доведено 35 окремих випадків вчинення шахрайських діянь, що відповідно утворюють 35 самостійних складів злочинів. Незважаючи на те, що злочини були вчинені повторно, що злочинів було вчинено декілька, суд, враховуючи ознаку «повторність» кваліфікував діяння за ч. 4 ст. 190 КК України за тяжчою ознакою – вчинене «організованою групою». Проте посилання у формулі кваліфікації на ч. 4 ст. 190 КК України зроблено лише один раз на кожного з членів організованої групи не залежно від того, хто з них скільки разів учиняв шахрайство.

Особливістю цього випадку є те, що кожен зі злочинів, які вчинені повторно, містить більш тяжку кваліфікуючу ознаку «організована група», тому перший же злочин слід кваліфікувати за ч. 4 ст. 190 КК України, всі наступні злочини, хоч і вчинені повторно, не вплива-

ють на формулу кваліфікації. За такої кваліфікації не зрозуміло, що особа вчинила декілька злочинів повторно, видається, що особа вчинила взагалі один злочин, отже і покарання їй буде призначатись, як за вчинення одного злочину. Такий підхід видається неправильним, саме тому у вирокі, на нашу думку, слід кваліфікувати ч. 4 ст. 190 КК України кожному з членів організованої групи стільки разів, скільки разів він брав участь у вчиненні шахрайських дій, а організатору стільки разів, про вчинення якої кількості він знав.

Висновки. Наведені приклади демонструють єдність позиції щодо кваліфікації кожного окремого злочину самостійно за певних характеристик для них обставин, які можна поділити на два види залежно від того, чи передбачено у відповідній частині статті КК України як кваліфікуючу ознаку «вчинення злочину повторно», чи не передбачено. Отже, варіантів, коли за вчинені особою злочини відповідальність передбачена у одній і тій же частині статті (статті) КК України є декілька.

1. У випадках, якщо в статті, яка встановлює відповідальність за вчинення цих злочинів, немає кваліфікуючої ознаки «вчинення злочину повторно»:

а) вчинення декількох злочинів, кожен з яких містить лише ознаки одного і того ж основного складу злочину (тяжке тілесне ушкодження без кваліфікуючих ознак, спричинене у різний час різним потерпілим);

б) вчинення декількох злочинів, кожен з яких містить ознаки одного і того ж кваліфікованого складу злочину (два хуліганства вчинені групою осіб чи два такі ж злочини вчинені із застосуванням вогнепальної або холодної зброї).

2. У випадках, якщо в статті, яка встановлює відповідальність за вчинення цих злочинів, наявна кваліфікуюча ознака «вчинення злочину повторно»:

а) вчинення декількох злочинів, перший з яких містить ознаки злочину передбаченого тією ж частиною статті КК, що встановлює відповідальність за такий же злочин, вчинений повторно, а другий – кваліфікується за тією ж частиною статті за ознакою повторності чи іншою ознакою (крадіжка, вчинена за попередньою змовою групою осіб, та повторна крадіжка (не залежно від того вчинена вона самостійно чи за попередньою змовою групою осіб);

б) вчинення декількох злочинів, кожен з яких містить ознаки одного і того ж кваліфікованого складу злочину, передбаченого у частині статті КК, яка встановлює суворішу відповідальність, ніж лише у

випадку кваліфікації цього злочину за ознакою вчинення його повторно (два грабежі з проникненням у житло або у великих чи особливо великих розмірах).

Тому два або більше злочинів, вчинених однією особою та які передбачених однією і тією ж частиною статті повинні кваліфікуватися як сукупність злочинів, тобто кожен злочин відображається у формулі кваліфікації окремим буквеним і цифровим позначенням, а у вирокі за кожен з цих вчинених злочинів суд призначає окреме покарання.

Правила кваліфікації:

два і більше злочинів, передбачені однією і тією ж частиною статті (статтею) КК, підлягають кожен самостійній кваліфікації;

два і більше злочини (або діяння), передбачені однією і тією ж частиною статті (статтею), які об'єднані єдиною метою, вчинюються в(з) одному і тому ж місці, заподіюють шкоду одному і тому ж потерпілому, підлягають кваліфікації за однією частиною статті (статтею) КК.

1. Зінченко І.О. Множинність злочинів: поняття, види, призначення покарання: монографія / О.І. Зінченко, В.І. Тютюгін; за ред. В. І. Тютюгіна. – Х.: Фінн, 2008. – 336 с.

2. Зелинский А. Квалификация преступлений, предусмотренных одной и той же статьей Уголовного кодекса / А. Зелинский // Советская юстиция. – 1974. – № 2. – С. 13–14.

3. Навроцький В.О. Основи кримінально-правової кваліфікації: навч. посібник / В.О.Навроцький. – К.: Юрінком Інтер, 2006. – 704 с.

4. Кузнецов В.В. Теорія кваліфікації злочинів: підручник / В.В. Кузнецов, А.В. Савченко. – К.: Вид. ПАЛИВОДИ А.В., 2006. – 300 с.

5. Архів Черняхівського районного суду Житомирської області кримінальна справа № 1-57 2009р.

6. Див.: Вісник Верховного Суду України. – 2006. – № 1. – С. 6–11.

7. Див: Кримінальне судочинство. – 2006. – Вип. 1–2. – 392 с.

8. Архів Тульчинського районного суду Вінницької області кримінальна справа №1-48 2009 рік.

9. Фріс П.Л. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник для студентів вищих навчальних закладів / П.Л. Фріс. – [2-ге вида. доповн. і переробл.]. – К.: Атіка, 2009. – 512 с.

10. Архів Крюківського районного суд м. Кременчука Полтавської області. Кримінальна справа №1-4 2007р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/pls/apex/f?p=301:1:2714112792739021>.